

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՆԵՐԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՏԱՐԱՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԱՆԳԼԵՐԵՆՈՒՄ

ԱՐՓԻՆԵ ՄԱԴՈՅԱՆ

Այս հոդվածի նպատակը քննադատման պերլոկուտիվ ակտի քննությունն է, որտեղ կփորձենք լուսաբանել, թե պերլոկուտիվ ներազդեցության այս իմաստային դաշտը ինչպես է դրսևորվում խոսքում, այսինքն՝ իրագործվում խոսողի կողմից և մեկնաբանվում խոսընկերոջ կողմից:

Դիսկուրսի համատեքստային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ խոսողի վերաբերմունքը, տվյալ դեպքում բացասական դիրքորոշումը, արտահայտվում է իլլոկուտիվ մակարդակում որոշակի խոսքային ակտերի ուղիղ և անուղղակի ձևերի կիրառմամբ: Ըստ որում, նշված խոսքային իրադրություններում խոսողի գնահատականը պայմանավորված է խոսընկերոջ կողմից որևէ հասարակական նորմի խախտումով, ինչը խոսողին դրդում է քննադատական ներազդեցություն գործելու նրա վրա՝ փորձելով շտկել կատարված խախտումը, կանխել վերահաս բացասական հետևանքները:

Իլլոկուտիվ իմաստը պայմանադրական բնույթ ունի, և խոսքային ակտերի տեսության մեջ բազմիցս մշակվել են դրանց հաջող իրացման նախապայմանները, քննարկվել իլլոկուտիվ իմաստի ուղիղ/անուղղակի ձևակերպման լեզվական միջոցների հետ կապված խնդիրներ¹: Խոսքային ակտերի իմաստային կառուցվածքը քննարկելիս պարզ է դառնում, որ պերլոկուտիվ ակտը, ի տարբերություն իլլոկուտիվի, պայմանադրական բնույթ չունի, և այս կամ այն պերլոկուտիվ իմաստն արտահայտելու որոշակի հաղորդակցական կանոններ գոյություն չունեն:

Քննադատումը բացասական գնահատման տարրեր պարունակող խոսքային գործունեության տեսակ է: Ընդամին այս իմաստային դաշտի քննությունը ցույց է տալիս, որ պերլոկուտիվ ազդեցությունն իրագործելու և ընկալելու գործընթացներին նպաստում են հարատեքստը, հաղորդակցվողների համատեղ հենքային գիտելիքները, նրանց հաղորդակցական նպատակները:

¹ **Austin, J. L.**, “How to Do Things with Words”, Oxford: Oxford University Press, 1962, **Searle, J. R.**, “Speech Acts” Cambridge: Cambridge University Press, 1969, Searle, J. R., “Mind, Language and Society: Philosophy in the Real World”, New York: Basic Books, 1999.

Մասնավորապես, վերոհիշյալ գործոններով է պայմանավորված խոսողի կողմից ուղիղ կամ անուղղակի խոսքային ակտերի կիրառությունը՝ քննադատական ներազդեցությունն ուժեղացնելու կամ թուլացնելու նպատակով: Ընդամին ուղիղ խոսքային ակտերի միջոցով՝ ուղիղ հանդիմանության, սպառնալիքի, հրամանի կիրառմամբ, խոսողն ուժեղացնում է քննադատական ներազդումը և մեծ ճնշում է գործադրում խոսընկերոջ վրա, իսկ անուղղակի խոսքային ակտերի կիրառմամբ, խոսընկերոջ վրա գործադրված ճնշումը թուլանում է, և նրան ինքնուրույն մտահանգում կատարելու հնարավորություն է տրվում:

Քննադատման պերլոկուտիվ ներազդեցության դրսևորումը խոսքում պայմանավորված է նաև խոսընկերների համատեղ հենքային գիտելիքներից բխող սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշմամբ: Այսպես, հաճախ խոսընկերներից մեկի քննադատական ներազդման դրդապատճառը ոչ թե խոսընկերոջ՝ տվյալ հաղորդակցական իրադրության ընթացքում դրսևորած վարքագիծն է, այլ նրա նկատմամբ եղած կանխակալ, բացասական վերաբերմունքը: Այս դեպքում, անկախ այն բանից, թե խոսընկերն ինչպես է արձագանքում իրեն արված քննադատական ներազդմանը, խոսողը շարունակում է իր հաղորդակցական ճնշումը:

Քննադատման պերլոկուտիվ ներազդման քննությունը ցույց է տալիս, որ դրա դրսևորման ընթացքը մեծապես կախված է խոսընկերոջ արձագանքից: Այն դեպքում, երբ խոսընկերը մեկնաբանում է իր վրա գործադրվող քննադատման ներազդումը, բայց չի ցանկանում հակամարտել, նա որևէ կերպ չի արձագանքում իր հասցեին արված բացասական գնահատմանը և փորձում է հաշտեցման եզրեր գտնել խոսողի հետ: Իսկ այն դեպքում, երբ խոսընկերը նախընտրում է հակադրվել խոսողին, նա հակառակվում է վերջինիս, կամ փորձում ինքն իրեն արդարացնել, կամ հակադարձ քննադատական ներազդում է իրագործում:

Հետևյալ երկխոսական միավորում խոսընկերներն անհաշտ ամուսիններ են, իսկ տվյալ հաղորդակցական իրադրության մեջ հակամարտելու նախաձեռնությունն ամուսնու՝ Բերնարդի կողմն է, քանի որ նա այդ օրը կեսօրին պատահաբար հայտնաբերել է, որ կինը մարմնավաճառությամբ է զբաղվում:

BERNARD [*bitterly*]: *He wanted me to play golf this afternoon.*

JENNY: *You should.*

BERNARD: *This afternoon?*

JENNY: *You need the exercise.*

BERNARD: *Are you trying to tell me what I need? You! You!*

JENNY: *But you do. You're putting on weight.*

BERNARD [*stamping round the room*]: *That is it! That is the end! You stand there criticizing me.*

JENNY: Not criticizing, I was saying. You told me yourself your blue suit was tight².

Բերնարդի հաստատական ասույթը՝ *“He wanted me to play golf this afternoon.”* իրականում ոչ թե հաստատում է ստորոգման իմաստի իսկությունը, այլ անուղղակի բողոք է, որի պերլոկուտիվ ներազդեցությունը իր կնոջը՝ Ջենիին քննադատելն է: Պերլոկուտիվ ակտի այս իմաստը մեկնաբանվում է հարատեքստի ընդգրկմամբ: Ամուսնու նպատակն է ի ցույց դնել կնոջը, որ նա անբարո արարքներ է գործում: Կնոջ պատասխանից պարզ երևում է, որ նա չի ընկալում իրեն ուղղված քննադատական ներազդումը, քանի որ տեղյակ չէ ամուսնու բացահայտման մասին, կամ չի ցանկանում արձագանքել դրան: Նա պարզապես հանդիմանում է ամուսնուն այն բանի համար, որ չի կատարել ընկերոջ խնդրանքը, և դրանով իրենից հեռացնում է հաղորդակցման կիզակետը՝ *“You should”*։ Սրան հետևում է *“This afternoon?”* հարցական ասույթը, որի հաղորդակցական նպատակը տեղեկատվություն ստանալը չէ: Բերնարդը կեսօրին է հայտնաբերել կնոջ՝ մարմնավաճառությամբ զբաղվելու փաստը, և ըստ այդմ, նրա հարցի պերլոկուտիվ իմաստը քննադատական ներազդումն է: Նա ինչպե՞ս կարող էր գուժի խաղալ այդքանից հետո: Ջենին դարձյալ չի արձագանքում իրեն ուղղված քննադատությանը և դրա փոխարեն հակառակ ուղղությամբ է արտահայտում իր քննադատական վերաբերմունքը՝ *“You need the exercise.”*։ Սույն՝ խորհուրդ արտահայտող խոսքային ակտում խոսողը քննադատում է խոսընկերոջն այն բանի համար, որ նա հրաժարվում է անել այն, ինչ օգուտ է իրեն: Ինչպես տեսնում ենք, քննադատության թիրախ է դառնում ոչ թե Ջենին իր անբարո վարքով, այլ Բերնարդը, որ չի հասկանում իր լավն ու վատը: Դրանից Բերնարդն էլ ավելի է բորբոքվում, և նրա հաջորդ խոսքային գործողության մեջ ավելի բացահայտ բացասական գնահատական է արտահայտվում. *“Are you trying to tell me what I need? You! You!”* Իրականում այս հարցական ասույթն անուղղակի բողոք է, որին հետևում է լուսանք: Բերնարդին զայրացնում է այն փաստը, որ կինը համարձակվում է իրեն խորհուրդ տալ, քանզի ըստ նրա՝ մարմնավաճառությամբ զբաղվող կինն իրավունք չունի որևէ մեկին խորհուրդ տալու: Բացականչական ասույթի առկայությունը պայմանավորված է Բերնարդի ծանր ապրումներով: Ինչպես տեսնում ենք,

² New English Dramatists 7 էջ 181, United Kingdom: Penguin Books, 1968.

Բերնարդը սուր քննադատական ներազդում է գործում կնոջ վրա և փորձում նրան ներգրավել իրեն հետաքրքրող հարցի քննարկման մեջ, բայց Ջենին այս անգամ էլ է «խույս տալիս»՝ շարունակելով քննադատել նրան այն բանի համար, որ նա չի ցանկանում ֆիզիկական վարժություններ անել և գիրանում է։ Բերնարդին խիստ զայրացնում է Ջենիի նման վարքագիծը։ Ի պատասխան Ջենիի՝ իրեն ուղղված անուղղակի հանդիմանության, Բերնարդն անուղղակի բողոք է արտահայտում իրեն անհարկի քննադատելու համար. *“That is it! That is the end! You stand there criticizing me.”*։ Ինչպես տեսնում ենք, Բերնարդը բարձրաձայնում է իրեն ուղղված քննադատությունը և հակադարձում այն։ Այս երկխոսական միավորում առկա է *երկկողմանի* քննադատման դրսևորում, քանզի Ջենին շարունակ հակադարձում է իրեն ուղղված քննադատական ներազդմանը։

Հետևյալ օրինակում երկխոսությունն սկսվում է մեղադրանք արտահայտող անուղղակի խոսքային ակտով, որով Գլորիան քննադատական ներազդում է գործում ամուսնու վրա նրա ապաշնորհության պատճառով, քանզի վերջինս չէր կարողացել իրենց տան վարձակալության համար պայմանավորվածություն ձեռք բերել. *“I can just see you,” she stormed, “letting him back you down!”*

Internally raging Anthony hurried back to the Ritz to report his discomfiture to Gloria.

“I can just see you,” she stormed, “letting him back you down!”

“What could I say?”

“You could have told him what he was. I wouldn’t have stood it. No other man in the world would have stood it! You just let people order you around and cheat you and bully you and take advantage of you as if you were a silly little boy. It’s absurd!”

“Oh, for Heaven’s sake, don’t lose your temper.”³

Գլորիային համակած բացասական հույզերի մասին է վկայում նաև հեղինակի *“she stormed”* նշագրումը։ Հասկանալով իրեն ուղղված քննադատությունը՝ Էնթոնին փորձում է արդարացնել իր ծախսողումը. *“What could I say?”*, ինչն էլ ավելի է բորբոքում Գլորիային։ Այս անգամ քննադատական ներազդումն ուժեղանում է՝ արտահայտվելով նախ ուղիղ հանդիմանությամբ, ապա ուղիղ մեղադրանքով. *“You could have told him what he was. I wouldn’t have stood it. No other man in the world would have stood it!”*։ Ուղիղ հանդիմանությունն արտահայտված է *“could”* եղանակավորող բայի և *“have told”*

³ **F. Scott Fitzgerald**, *The Beautiful and Damned*, էջ 158, New York, N.Y.: Literary Classics of the United States: Distributed by Penguin Books, 2000.

պերՖեկտ ինֆինիտիվի համադրությամբ, ինչպես նաև ըղձական անցյալով արտահայտված բայի միջոցով. *“wouldn't have stood”*: Ուղիղ մեղադրանք արտահայտող խոսքային ակտում առկա է շարահյուսական համանմանության ոճական հնարի կիրառություն, որի շնորհիվ ուժեղանում են բացասական գնահատականը և, հետևաբար, նաև քննադատական ներազդումը. *“You just let people order you around and cheat you and bully you and take advantage of you as if you were a silly little boy.”*: Էնթընին, սակայն, հակադրվում է կնոջը և հակադարձում նրան. *“Oh, for Heaven's sake, don't lose your temper.”*: Մեղադրանք արտահայտող խոսքային ակտով Էնթընին բացասական գնահատական է տալիս նրա վարքին: Նրա խիստ բացասական դիրքորոշման մասին է վկայում նաև *“for Heaven's sake”* բացականչությունը: Ինչպես տեսնում ենք, խոսքի ծավալմամբ աստիճանաբար իրագործվում է *երկկողմանի* քննադատում, քանզի խոսքնկերը չի ընդունում իրեն ուղղված պարսավանքը, և դրա ուժեղացմանը համընթաց ինքն էլ է սկսում հակադրվել:

Հետևյալ օրինակում խոսողն անուղղակի հանդիմանություն արտահայտող խոսքային ակտով քննադատական ներազդում է իրագործում դիմացինի վրա, քանզի նա առանց փաստաթղթերի մեկ այլ երկիր է եկել. *“Say, what the hell do you want to come ashore without a passport for?”*: Խոսողի բացասական վերաբերմունքն արտահայտված է *“what the hell”* շարույթի միջոցով:

“I'm from the consulate. ... Say, what the hell do you want to come ashore without a passport for? Don't you think we have anything better to do than to take care of a lot of damn fools that don't know enough to come in when it rains? Damn it, I was goin' to play golf this afternoon and here I've been here two hours waiting to get you out of the cooler.”

“That'll teach you a lesson, I hope. ... Next time you have your papers in order.”

“Yesssirree. ... I shu will.”⁴

Այնուհետև խոսակիցը դարձյալ անուղղակի հանդիմանություն արտահայտող խոսքային ակտերով քննադատում է խոսակցին այն բանի համար, որ նա անխոհեմ վարքագիծ է դրսևորել: և նրան օգնելու համար հյուպատոսը ստիպված է եղել հետաձգել իր բոլոր պլանները. *“Don't you think we have anything better to do than to take care of a lot of damn fools that don't know enough to come in when it rains? Damn it, I was goin' to play golf this afternoon and here I've been here two hours waiting to get you out of the cooler.”*: Ի

⁴ John Dos Pasos “1919”, p. 62. New York: New American Library, 1960.

պատասխան իրեն ուղղված քննադատական ներազդման՝ խոսակիցը ոչ միայն չի հակադարձում, այլև հրամանին հետևելու պատրաստակամություն է հայտնում՝ “Yesssirree. ... I shu will.”: Այս երկխոսական միավորի քննությամբ պարզ է դառնում, որ այն *միակողմ քննադատություն* է պարունակում:

Այսպիսով, հիմնվելով մեր կատարած հետազոտության վրա՝ մենք տարանջատում ենք քննադատման պերլոկուտիվ ներազդման *միակողմ* կամ *երկկողմանի* բնույթ ունեցող երկխոսական միավորներ: *Երկկողմանի* քննադատական ներգործություն պարունակող հաղորդակցական միավորների այս տարատեսակի առանձնահատկությունն այն է, որ, ի պատասխան խոսողի պարսավախոսական դիրքորոշման, խոսակիցն իր հերթին փորձում է քննադատել նրան կամ էլ իրագործում է ինքնապաշտպանական խոսքային ռազմավարություն՝ մասամբ ընդունելով իրեն ուղղված քննադատական ներազդումը: Մինչդեռ միակողմ քննադատական ներազդեցության դեպքում խոսակիցն ընդունում է իրեն ուղղված քննադատությունը կամ էլ նախընտրում է չհակադարձել՝ այսպիսով խուսափելով կոնֆլիկտից:

Գրականություն

1. Austin, J. L., “How to Do Things with Words”, Oxford: Oxford University Press, 1962
2. Searle, J. R., “Speech Acts” Cambridge; Cambridge University Press, 1969
3. Searle, J. R., “Mind, Language and Society: Philosophy in the Real World”, New York: Basic Books, 1999
4. F. Scott Fitzgerald “The Beautiful and Damned” New York, N.Y.: Literary Classics of the United States: Distributed by Penguin Books, 2000.
5. John Dos Pasos “1919” New York: New American Library, 1960
6. New English Dramatists 7 United Kingdom: Penguin Books, 1968

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այս հոդվածի նպատակը քննադատման պերլոկուտիվ ակտի քննությունն էր, որտեղ լուսաբանեցինք, թե պերլոկուտիվ ներազդեցության իմաստային դաշտը ինչպես է դրսևորվում խոսքում, այսինքն՝ իրագործվում խոսողի կողմից և մեկնաբանվում խոսընկերոջ կողմից: Հիմնվելով մեր կատարած հետազոտության վրա՝ մենք տարանջատեցինք քննադատման պերլոկուտիվ ներազդման *միակողմ* կամ *երկկողմանի* բնույթ ունեցող երկխոսական միավորներ: *Երկկողմանի* քննադատական ներգործություն պարունակող հաղորդակցական միավորների այս տարատեսակի առանձնահատկությունն այն է,

որ, ի պատասխան խոսողի պարսավախոսական դիրքորոշման, խոսակիցն իր հերթին փորձում է քննադատել նրան կամ էլ իրագործում է ինքնապաշտպանական խոսքային ռազմավարություն՝ մասամբ ընդունելով իրեն ուղղված քննադատական ներազդումը: Մինչդեռ միակողմ քննադատական ներազդեցության դեպքում խոսակիցն ընդունում է իրեն ուղղված քննադատությունը կամ էլ նախընտրում է չհակադարձել՝ այսպիսով խուսափելով կոնֆլիկտից:

Քանալի բառեր - քննադատման պերլոկուտիվ ներազդում, պերլոկուտիվ ներգործություն, երկկողմանի քննադատում, միակողմ քննադատում:

КОММУНИКАТИВНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЛОКУТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ КРИТИКИ В АНГЛИЙСКОМ

АРПИНЕ МАДОЯН

Данная статья анализирует перлокутивный акт критики, т.е. как отражается перлокутивное воздействие критики в английской речи, как говорящий реализует вышеупомянутое воздействие и как это воспринимает слушатель. Наше исследование позволяет отличить одностороннее и двухстороннее перлокутивное воздействие критики. Двухстороннее перлокутивное воздействие критики можно охарактеризовать как коммуникативное воздействие, где в ответ на критику слушатель в свою очередь критикует говорящего или реализует самозащитную коммуникативную стратегию, отчасти признавая свой проступок. В случае одностороннего воздействия слушатель принимает критику в свой адрес или предпочитает никак не реагировать, таким образом избегая конфликта.

Ключевые слова - перлокутивное воздействие, одностороннее и двухстороннее перлокутивное воздействие критики.

THE CHARACTERISTICS OF THE PERLOCUTIONARY ACT OF CRITICISM IN THE ENGLISH LANGUAGE

ARPINE MADOYAN

The article investigates the perlocutionary act of criticizing in English literary discourse. The author has tried to elucidate how the perlocutionary effect

functions in speech, that is: how this communication is realized by the speaker and interpreted by the hearer. Based on these studies, we could set apart two communicative perlocutionary act of criticism: two-sided and one-sided criticism. Two-sided criticism can be defined as a type of communicative act where in response to the speaker's criticism, the hearer criticizes the latter or uses self-defense as his/her conversational strategy. The use of such strategies indicates that the hearer acknowledges some wrongdoing. Whereas, in one-sided act of criticism, the hearer either accepts the speaker's criticism or prefers not to answer at all. Based on research work, it becomes clear that the absence of feedback on the hearer's part is conditioned by his/her desire not to provoke confrontation.

Key words - perlocutionary act of criticism, two-sided criticism, one-sided act of criticism.